

TA'LIM JARAYONIDA INTEGRATSIYA VA INTEGRATIV YONDASHUVNI JORIY ETISH ZARURATI

Xoldavlatova Gavhar Normahmatovna
Qarshi davlat universiteti Geografiya kafedrası tadqiqotchisi

Annotatsiya: Integrativ yondashuvning mazmun - mohiyati va ta'lim tizimida undan foydalanishning hozirgi vaqtdagi zarurati ushbu maqolada yoritib berilgan. Ta'lim sifatini oshirish va o'qitishning maqsadi hamda omillarini bir butunligini ta'minlashda integratsiyalashning ahamiyati izohlab berilgan.

Kalit so'zlar: o'qitish, ta'lim, integratsiya, integrativ yondashuv, samaradorlik, modeli integratsiya, sistemali integratsiya, innovatsion texnologiya.

НЕОБХОДИМОСТЬ ВНЕДРЕНИЯ ИНТЕГРАЦИИ И ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЙ ПРОЦЕСС

Холдавлатова Гавхар Нормаматовна
Научный сотрудник кафедры географии Каршинского государственного университета

Аннотация: В данной статье рассматривается сущность интегративного подхода и современная необходимость его использования в системе образования. Объясняется значение интеграции в повышении качества образования и обеспечении целостности целей и факторов образования.

Ключевые слова: обучение, образование, интеграция, интегративный подход, эффективность, модельная интеграция, системная интеграция, инновационная технология.

THE NEED TO IMPLEMENT INTEGRATION AND INTEGRATIVE APPROACH IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Kholdavlatova Gavhar Normahmatovna
Researcher, Department of Geography, Karshi State University

Abstract: The essence of the integrative approach and the current need for its use in the education system are highlighted in this article. The importance of integration in improving the quality of education and ensuring the integrity of the goals and factors of education is explained.

Key words: teaching, education, integration, integrative approach, efficiency, model integration, systemic integration, innovative technology.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarga asoslangan ta'lim jarayonida integrativ yondashuvni joriy etish zaruratiga ta'limning har bir bosqichida ehtiyoj sezilmoqda. «Integratsiya» termini ilmiy atama sifatida pedagogikaga 1980-yillarining birinchi yarmida shakllandi va jadal sur'atlarda ijtimoiy hayotga, iqtisod, siyosat, axborot va boshqa sohalarda tadbiq etila boshlandi. 1990-yillarga kelib esa ta'limda «integratsiyalash» tushunchasi paydo bo'ldi.

Mamlakatimizni 2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida ta'lim tizimiga oid vazifalar belgilab berilgan. Jumladan,

nufuzli xalqaro ilmiy markazlar va oliy ta'lim muassasalari bilan birgalikda ilmfan va amaliyot integratsiyasini chuqurlashtirish bo'yicha fikrlar bildirilgan.

Ta'lim mazmunidagi uyg'unliklarni ta'minlash muammolari ham integratsiyalashning shug'ullanadigan sohasi hisoblanadi. Ta'lim va tarbiyada esa bilimlar, tushunchalar, ko'nikmalar va malakalarni shakllantirishlarni umumlashtirib, qonun yoki qoida ko'rinishiga keltirishni amalga oshiradi. Ta'lim jarayonini integratsiyalash – o'qitishning maqsadi va omillarini bir butun qilib birlashtirishdir. Bunda ta'lim mazmunini tashkil etuvchi elementlar: bilim, ko'nikma, malaka, me'yor, pedagogik tizimlarni o'zida mujassamlab bilimlarni tizimlashtirishni tashkil etish, talabalarda texnik, texnologik jarayonlarda sodir bo'ladigan hodisalar, tushunchalar, g'oyalar, nazariyalar orasidagi o'zaro integratsiya va har tomonlama bog'lanish borligini tushuna olish ko'nikmalarini shakllantirish; bu bog'lanishlar ilmiy va kasbiy bilimlarni chuqurlashtirishga yordam beruvchi ekanini tushuntirishni ta'minlash; o'quvchilarda ijodkorlik masalalarini nazariy jihatdan to'g'ri va amaliy jihatdan maqsadga muvofiq yechishda, turli o'quv predmetlarini o'rganishda olgan bilim va malakalari asosida texnikaviy – iqtisodiy, ijtimoiy – ekologik, tashkiliy – pedagogik tizimlar maqsadi, mezoni va vazifasini to'g'ri shakllantirish ko'nikmalarini hosil qilishlarini nazarda tutadi.

Har bir davrda ta'lim jarayonida integrativ yondashuvni joriy etish zarurati yuzaga kelgan. Xususan, o'quv jarayoniga ta'limning interfaol shakllari, texnologiyalari – integrativ dars, talabani tanqidiy fikrlashga undovchi metodlar jadal rivojlanmoqda. Ta'limning globallashtirishga erishish orqali talabalarni birgalikda o'qitish maqsadiga xizmat qiladigan integrallashgan ta'limni tashkil qilish ishlari amalga oshirilmoqda. Integrallashgan kasblar paydo bo'layotganligi bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda integratsiyalashgan ta'limning o'rni va ahamiyatini oshirmoqda.

Dunyo miqyosida ta'lim sifati va samaradorligini oshirishda o'qitishning integratsiyalashuviga, kompleks yondashuvni tatbiq etishga qaratilgan bir qator ilmiy izlanishlar hamda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. L.S.Vigotskiy

tomonidan ilgari surilgan konstruktivistik nazariyalar bu yondashuvni asoslaydi. Uning ta'kidlashicha, talabalar o'zlarining bilimlarini atrof-muhit bilan o'zaro ta'sir qilish va tengdoshlari bilan hamkorlik qilish orqali qurishadi [1]. Ushbu yondashuv an'anaviy modelga qarshi o'laroq ko'proq talabaga asoslangan yondashuviga e'tibor qaratadi. Masalan, geografiya fani misolida mashg'ulotda talabalar ma'ruzalarni passiv tinglashdan ko'ra ularning ilmiy tushunchalarni o'rganish uchun amaliy tajribalar va guruh muhokamalarida qatnashishi yaxshi natijalarni beradi.

L.T.Ahmedovanning fikricha, integratsiyalashgan dars bu - darsning muayyan va o'ziga xos shakli bo'lib, u nafaqat turli fanlardan olingan ma'lumotlarni birlashtiradi, balki vaqtni ham tejaydi [2].

Integrativ yondashuv asosida ta'lim beruvchi dastlabki institut California Institute of Integral Studies AQShning Kaliforniya shtatida 1968 yilda tashkil topgan. O'tgan o'n yil ichida AQShda Ken Vilberning integrativ instituti ham yuzaga keldi. Ispaniyaning Madrid shahridagi R.Y.Karlos universitetida integrativ ta'lim asosida ta'lim berila boshlandi [3].

Integratsiyalashgan ta'lim, avvalo, bir-biriga yaqin va mos bo'lgan o'quv fanlarini yaqinlashtirish, yaxlitlash va kompleks holda o'qitishni ko'zda tutadi. Ta'lim mazmunini integratsiyalashtirish pedagog uchun ham ta'lim oluvchi uchun ham katta ahamiyat kasb etadi, ta'lim sifatini oshirish, ta'lim oluvchining faoliyatini yaxshilash, faollashtirish, bilimlarini mustahkamlash, ularda kuchli motivatsiyani uyg'otish va o'z-o'zini rivojlantirishda muhim omillardan biri hisoblanadi. Integrativ yondashuv – axborotlarni tashkil qiluvchi cheksiz ko'p kichik qismlarning o'zaro ajralmas bog'liqligi, ularning yaxlitligi, bir butunligi asosida yagona to'g'ri xulosani aniqlash jarayonidir. Bu yondashuv o'rganilayotgan bilimlarning didaktik tizimi chuqur mazmunga ega bo'lishi, bilimlarga tizimli yondashish, o'quvchilar bilimlarini egallashning eng maqsadga muvofiq yo'llarini o'rgatishdan iborat.

Интегратив yondashuv ta'lim-tarbiya jarayonlariga kompleks va tizimli yondashuv hisoblanib, tizimiy tahlil tadqiqot metodlarini joriy etishda va bilishning induksiya hamda deduktsiya metodlaridan foydalanishda qo'l keladi. Integrativ yondashuv ta'lim va tarbiyani iyerarxik tizim sifatida qarab, ular ustida olib boriladigan tadqiqotlarning samaradorligini kafolatlaydi [4].

Zamonaviy ilmiy metodologik rivojlanish har bir fanda o'zaro aloqalar integratsiyasining zaruratini yuzaga keltirmoqda. Ayni paytda fanlardagi differentsiatsiya jarayonlari bilan bir qatorda ilmiy ma'lumotlarning sintezi va integratsiyasiga bo'lgan ehtiyojni ham kuchaytirdi. Integratsiya jarayoni geografiya faniga yangicha qarashni taqoza etadi, yangi paradigmalarni qidirish zaruriyatini keltirib chiqaradi. Geografiyaning o'zida kechgan integratsiya jarayonlari natijasida tabiiy va sotsial-iqtisodiy geografiyani bog'lab turadigan integrativ yo'nalishlar (meliorativ geografiya, rekreatsion geografiya, tabiatdan foydalanish geografiyasi va b.). vujudga keldi [6].

R.V.Konchakovskiy integratsiyani 4 ta asosiy darajaga ajratadi: sistemali, modelli, kompleksli va analitik. Uning fikricha, sistemali integratsiya ikki fanning birlashuviga asoslanadi va yangi ilmiy jarayonda yangi fanning vujudga kelishiga sabab bo'ladi. Modelli integratsiya esa funksional va strukturali modellarning boshqa fanlar bilan birlashishiga asoslanadi. Kompleksli integratsiyada turli ijtimoiy fanlarni bir vaqtning o'zida kompleks tavsiflash va ularni o'qitishning turli darajalari o'rtasidagi o'zaro bog'liqligi bilan ifodalanadi. Analitik integratsiya ilmiy ma'lumotlar asosida tegishli sohalarda erishilgan yutuqlarni tahlil qilish, ularning ijtimoiy hayotga ta'sirini o'rganish va ulardan amaliy foydalanishga asoslanadi [4].

L.P.Elinkon ham maktab ta'limini integratsiyalashning muhimligini ta'kidlab, «integratsiya darslarni samarali tashkil qilish vositasi, predmetlar orasidagi aloqalarni yangi pog'onalarga ko'tarish shakli» deb hisoblaydi [5].

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar o'rganish tajribasini oshirish uchun texnologiyadan foydalanadi. Aralashtirilgan ta'lim, o'zgaruvchan sinflar va onlayn

resurslar talabalarga ta'lim mazmuniga moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Ta'lim texnologiyasi individual ehtiyoj va imtiyozlarga moslashtirilgan shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribasini yaratishga imkon beradi [6].

Integrativ yondashuvda turli fanlardan olingan bilimlar, ko'nikma, malaka va tajribani hisobga olish, ularga tayanish, ya'ni chet tilda kommunikativ, kasbiy, ijtimoiy kompetentlikni integratsiyalash, barobar rivojlantirishni nazarda tutadi. Ushbu yondashuv talabalarda erkin muloqot qilish kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan yangi innovatsion texnologiyalarni qo'llash, talabalarda mustaqil va jamoa bo'lib ishlash ko'nikmalarini shakllantiradi. Mazkur yondashuv ta'lim sifatining sezilarli ravishda ijobiy tomonga o'zgarishiga va talabalarning til o'rganishga bo'lgan motivatsiyalari kuchayishiga olib keldi.

Integrativ yondashuv zamonaviy va samarali ta'lim tamoyillaridan biri bo'lib, ta'lim oluvchilarda ko'p qirrali tasvir va dunyoqarashni shakllantiradi, ularni yangicha fikrlash va mulohaza yuritishga undaydi, bilimlarni oson va tez o'zlashtirishga imkon yaratadi va motivatsiya uyg'otadi, fanlardan olgan bilimlarini amaliyotda erkin qo'llash imkoniyatini yaratish bilan birga dunyoni yaxlit anglashga, tizimlarning o'zaro bog'liqlikda ekanligi haqidagi tasavvurni shakllantiradi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
2. Ахмедова Л.Т. Теория и практика обучения профессиональной русской речи студентов филологов (на материале художественные текстов): Дисс. докпед. наук. –Т., 2012. – 81 б.
3. Rajabov F.T. Zamonaviy yondashuvlar vositasida bo'lajak geografiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari. Ped.fan.dok.dissertatsiyasi. –T.: 2024 y., -B.23.
4. Кончаковский Р. В. К проблеме интеграции социологического и естественнонаучного знания. Культура, личность, общество в современном мире: методология, опыт эмпирического исследования. XV Международная конференция памяти профессора Л. Н. Когана. – Екатеринбург: УрФУ, 2012. – С. 175.
5. Мавлонова Р., Вохидова Н., Рахмонкулова Н. Педагогика назарияси ва тарихи. – Т., “Фан ва технология” нашриёти. 2010. – 26 б.

6. Abdullayev S.I. Geografiyaning asosiy muammolari. Ma'ruzalar matni. Qarshi, 2024. 113 b.
7. Щукин А.Н. Методика обучения речевому общению на иностранном языке. Учебное пособие для преподавателей и студентов языковых вузов. – М., Изд-во Икар. 2011.– 454 с.